

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK-QURILISH INSTITUTI

NamMQI
O'quv-uslubiy boshqarma
№ 97
«20» 08 2024 y.

“TASDIQLAYMAN”
Namangan muhandislik-
qurilish instituti rektori
Sh.T.Ergashev
2024 yil “ ”

**IJTIMOIY EKOLOGIYA
FANING O'QUV DASTURI**

Bilim sohasi: 500000-Tabiiy fanlar, matematika va statistika
Ta'lim sohasi: 5200000-Atrof muhit
Ta'lim yo'nalishi: 60520200-Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi

Namangan-2024

Fan modul kodi IE1104	O'quv yili 2024-2025	Semestr I	ESTS – Kreditlar 4
Fan modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek		Haftalik dars soatlari 4
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari, soat	Mustaqil ta'lim, (soat)	Jami yuklama (soat)
1	60 (30 m /30ta)	60	120
2	<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad-talabalarda ijtimoiy ekologik dunyo qarashlarini shakllantirish va ijtimoiy ekologik bilimlarni hayotga tatbiq etish yo'llarini yo'ritib berish, ijtimoiy ekotizimlar tushunchasini, biosfera va noosfera haqidagi ta'limotlarini talabalar ongiga yetkazish kabi bilim va ko'nikmalarni shakllantirish. Fanning vazifalari-hozirgi zamon ilmiy - texnik taraqqiyotining salbiy ijtimoiy oqibatlarini,ayniqsa atmosferaning ifloslanishi, toza suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi, tuproq degradatsiyasi, chiqindilarni paydo bo'lishi, biologik xilma xillikni kamayishi kabi muammolarning sabablarini ko'rsatib berish va ularning oldini olish masalalarini yo'ritish, global va mintaqaviy ekologik muammolarni Markaziy Osiyo misolida ko'rsatib berish, mintaqamizdagi ijtimoiy ekologik xavf -xatarlarning asosiy yo'nalishlarini yo'ritib berish va bu muammolarni hal qilishda O'zbekiston Respublikasini olib borayotgan ijtimoiy ekologik siyosatini va bu boradagi ko'p qirrali xalqaro hamkorlikni chuqur tahlil qilish uchun ilmiy va amaliy bilimlarni berishdan iborat.</p> <p>II. ASOSIY QISM</p> <p>Maruza mashg'ulotlari</p> <p>Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi</p> <p>1-mavzu. Ijtimoiy ekologiya fani Jahon poliekalogiyasi bilan ijtimoiy ekologik rivojlanish o'rtasidagi nomutanosiblik.Global ekologik inqirozning sabablari va oqibatlari.Inson va ekologik xavfsizlik.Ekologik xavfsizlikni ta'minlash.</p> <p>2-mavzu. Ijtimoiy ekologiya fanning predmet sohasi,uning asosiy vazifalari va prinsiplari.Ijtimoiy ekologiyaning fan sifatida paydo bo'lishi.Ijtimoiy ekologiyaning rivojlanishi,2-bosqichlari.Ijtimoiy ekologiyaning predmeti,vazifalari.Ijtimoiy ekologiyaning boshqa fanlar bilan o'zaro aloqasi.</p>		

3-mavzu. Umumijtimoiy ekologiyaga kirish. Umumiy ekologiyaning tarmoqlari.O'simliklar va hayvonlar morfologiyasi.Inson ekologiyasi.
4-mavzu. Biosfera va noosfera to'g'risidagi ta'limot. Biosfera nima?Biotsenoz va uning turlari.Ekotizim tushunchasi va tarkibi.Gameostaz va ekologik suksepsiya.Noosfera bilan biosfera o'rtasidagi farq.
5-mavzu.Ijtimoiy rivojlanishning ekologik nazariyalardagi o'rnini. Ekalogiyaning asosiy qonunlari.Barri Kommoner qonuni.Ekologik vapenylilik libosining "minimum qonuni".Shelfordning "toberantlik qonuni".Ijtimoiy ekologiyaning asosiy qonunlari.
6-mavzu.Barqaror rivojlanish va ijtimoiy-ekologik tadqiqotlar. Barqaror rivojlanish tushunchasi.Barqaror rivojlanishga o'tishning asosiy yo'nalishlari.Ijtimoiy-ekologik tadqiqotlar olib borish amliiyoti.
7-mavzu.Atrof-muhit sifatini tekshirish . Ekologik monitoring va uning asosiy pagonlari.Ekatoksikalogiya.Toksik moddalarning tirik organizmlar yashash tarziga ta siri.Toksik jarayonlar va ularni baholash.
8-mavzu. O'zbekistonning ekologik siyosati. Atrof muhitni muhofaza qilish bo'yicha qabul qilingan qonunlar,me'yoriy xujjatlar,Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va uning faoliyati.Ekologik harakat maqsadi va vazifalari.
9-mavzu. O'zbekistonning ijtimoiy-ekologik muommolari. Aholi sonining ortib borishi va yerning cheklanganligi.Chuchuk suv taqchilligi,muommosi..Atmosfera havosining ifloslanishi.
10-mavzu. Orol va orol bo'yi ekologik vaziyat. Orol dengizi fotografiyasi.Orol dengizining qurishi sabablari va oqibatlari.Orol bo'yi ijtimoiy-ekologik muommolari.O'zbekiston Orol bo'yi mintaqasida amalga oshirilayotgan ekologik tadbirlar.
11-mavzu. Xalqaro ekologik hamkorlik. O'zbekistondagi mavjuda xalqaro ekologik tashkilotlar.Atrop-muhitni himoya qilish bo'yicha xalqaro huquqlar.
12-mavzu. O'zbekistonda biosferani saqlab qolishga qaratilgan tadbirlar. Alohida muhofaza qilinadigan hududlar: qo'riqzonalar, buyurtmalar, milliy bo'g'lar va landshaftlar.O'zbekiston Qizil kitobi to'g'risida.
13-mavzu.Demografik omillarning ijtimoiy-ekologik sharoitlarga ta'siri. Demografiya tushunchasi.Demografik jarayonlar.Aholi salomatligi.
14-mavzu. Ekologik madaniyat tushunchasi. Ekologik etika . Ekologik

madaniyatning jamiyatdagi o'rimi.

15-mavzu. Ijtimoiy-ekologik muommolarni bartaraf etish yo'llari. Tashkiliy choralar. Fan-texnika yutuqlaridan foydalanish. Gigiyena va sog'lom turmush tarziga e'tibor berish.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsifiya etiladi:

- 1) Global ekologik inqirozni yuzaga kelishi sabablari.
- 2) Ijtimoiy -ekologik fan sohasi.
- 3) Ijtimoiy tabiiy rivojlanishning mos kelish qonunlari.
- 4) Ijtimoiy ekologiya sivilizatsiyasining o'zini anglash sifatida .
- 5) Chicago ijtimoiy ekologiya maktabining klassik konsepsiyalari va zamonaviy nazariylari.
- 6) Invaýromentganizm atrof-muhitni muhofaza qilishning nazariy asosi sifatida.
- 7) Barqaror rivojlanish konsepsiyasi.
- 8) Ekologik muommolarni hal qilish yo'llari.
- 9) Zamonaviy ekologik siyosat.
- 10) Ekologik siyosatning qonunchilik tashkiliy bazasi
- 11) Ekologik madaniyat, ong, etika.
- 12) Ekologik harakatlarning yuzaga kelishi va ularning funksiyasi.
- 13) O'zbekiston Respublikasi dolzarb ekologik muommolari.
- 14) Demografik jarayonlar.
- 15) Orol bo'yi mintaqasida amalga oshirilayotgan ekologik tadbirlar.

Amaliy mashg'ulotlar kompyuter qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhda bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullarda o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq. Har bir mashg'ulotda talabalarning o'z tayorgarligi bo'yicha ishtiroki asosida tayyorgarligini tekshirib borish ko'zda tutiladi.

Laboratoriya ishlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar. Fan bo'yicha laboratoriya ishlari namunaviy o'quv rejada rejalashtirilmagan.

Kurs ishi (loyihasi bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar). Fan bo'yicha kurs ishi namunaviy o'quv rejada rejalashtirilmagan.

V. Mustaqil ta'lim topshiriqlari

Mazkur fanni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot texnologiyalari qo'llanishi nazarda tutilgan: Ushbu o'quv fani bo'yicha talabalarni mustaqil ta'lim ma'ruzalar konsepti va tavsifiya etilgan adabiyotlar hamda davriy jumallar, internet materiallari bilan ishlashni, standart va malaka talablariga mos ravishda mustaqil bajarishni o'z ichiga oladi.

Tavsifiya etiladigan mustaqil ta'lim mavzulari:

- 1) Industrial va yarim industrial dunyodagi atrof muhit holati.
- 2) Tabiatni tamoillari va qonunlari.
- 3) Inson va biosfera.
- 4) Inson va ekologiya.
- 5) O'zbekistonning tabiiy resurslari.
- 6) Inson madaniy xo'jalik faoliyatining biosferaga ta'siri.
- 7) Global ekologik inqiroz.
- 8) O'zbekistonda atrof muhit holati.
- 9) Iqlim va inson.
- 10) Tinch okeanning ifloslanishi.
- 11) Atmosfera havosining ifloslanishi.
- 12) Sanoatlashgan shaharlarda havo basseyimining holati.
- 13) O'zbekistonda ekologik xavfsizlik konsepsiyasi.
- 14) Ekologik monitoring.
- 15) Ekologik ekspertiza.
- 16) Ekologik huquq.
- 17) Ekologik menejment.

<p>18) Ekologik ta'lim .</p> <p>19) Ekologik ong va uni shakllantirish usullari.</p> <p>Eslatma: Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan darslik, o'quv qo'llanmalar, jumladan elektron versiyalari, bo'yicha mavzularni o'zlashtirish, internet ma'lumotlarini to'plash, topish, hududlardan ijtimoiy ekologik muammolar yoritilgan video roliklar, tasviriy plakatlar, muammolarni echimini berishda SWOT tahlili, BBB strategiyasi, referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.</p>	<p>VI. Ta'lim natijalari / kasbiy kompetensiyalari</p> <p>Talaba:</p> <p>-Jahon sivilizatsiyasiyasi bilan ijtimoiy-ekologik rivojlanishning o'rtasidagi nomutanosiblik, global ekologik inqirozning sabablari va qibatari, O'zbekistonning ijtimoiy-ekologik muommolar, O'zbekistonning ekologik siyosati xalqaro ekologik hamkorlik, O'zbekistondagi mavjud xalqaro ekologik tashkilotlar, inson va ekologik xavfsizlik, ekologik xavfsizlikni ta'minlash <i>haqida tasavvur va bilimga ega bo'lishi.</i></p> <p>-Ijtimoiy rivojlanishning ekologik nazariyalardagi o'zmi.Ijtimoiy ekologiyani asosiy qonunlari, barqaror rivojlanish va ijtimoiy ekologik tadqiqodlari, barqaror rivojlanish tushunchasi, barqaror rivojlanishga o'tishni asosiy bosqichlari, ijtimoiy ekologik tadqiqodlar olib borish amaliyot bo'yicha <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi.</i></p> <p>-Atrof- muhitsifatini baholash mezonlari ekologik monitoring va uning asosi pagonlari, ijtimoiy-ekologik muommolarni hal qilish choralari tashkiliy choralar, fan texnika yutuqlarida foydalanish <i>malakasiga ega bo'lishi kerak.</i></p>
<p>VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <p>Ma'ruzalar; interfaol keyslar; seminarlar(mantiqiy fikrlash,tezkor savol-javoblar); guruhlarda ishlash; taqdimotlarni qilish; individual qoidalar; jamoab o'lib ishlash va himoya qilish uchun qoidalar;</p>	<p>6</p>

<p>5</p> <p>VIII. Kreditlarni olish uchun talabalar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushoxada yuritish, oraliq nazorat, mustaqil ish shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini (testni) muvofiqiyatli topshirishi kerak bo'ladi.</p>	<p>6</p> <p>Foydalaniladigan asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar ro'yxati</p> <p>Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. O' X.Otaqulov. Ijtimoiy ekologiya.O'quv qo'llanma. Qarshi-2022 y. 2. Shodemetov Yu.Sh. Ijtimoiy ekologiyaga kirish.Oliy o'quv yurtlari uchun darslik-O'qituvchi, 2022-264b 3. A. Mark, P. Friend James Fundamentals of Occupational Safety and Health. Berman Press. Germaniya, 2007 4. N.S.Baxriddinov. «Hayot faoliyati xavfsizligi». O'quv qo'llanma.-T.: «DIMAL», 2024, 371b 5.A.T.Mamadaliyev, Z.N.Mamadjanov., M.M. Sobirov. «Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi». Darslik.-T.: «DIMAL», 2024, 416 b 6.A.T.Mamadaliyev., Z.N.Mamadjanov. «Favqulodda vaziyatlar va aholi muhofazasi» Darslik.-T.: «LESSON PRESS». 2022,300b 7. SH.Raxmanov. «Ekologiyaning huquqiy asoslari». O'quv qo'llanma.-N.: «Fazilat orgtex servis». 2024,230b 8. Narziyev Sh.M., Kurbonov Sh.X. Hayot faoliyati xavfsizligi. O'quv qo'llanma.-T.:«Yangi nashr», 2019.– 234 b. 9.Q.X.Muftaydinov, H.M.Qodirov, E.Yu.Yulchiyev. Ekologiya. Darslik.-T.: «Fan va texnologiya», 2020, 400 bet. <p>Qo'shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 10.Yuldashev O.R., Djaborova Sh.G., Xasanova O.T. Hayot faoliyati xavfsizligi. Darslik.-T.:«Toshkent-Iqtisodiyot»,2014.– 268 b. 11.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – T.O'zbekiston, 2022. –56b. 12.«Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida»gi (yangi tahriri) O'zbekiston Respublikasi Qonuni. 2016 yil 22 sentyabr. 13.D.YO. Yormatova, X.S. Xushvaqtova. « Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish». Darslik.-T.: «Fan va texnologiya», 2018, 200 b. <p>Internet saytlari</p> <ol style="list-style-type: none"> 11) www.cov.uz -O'zbekiston Respublikasi hukumat partali. 12) www.youtube.uz -video roliklar portali.
---	--

	<p>13) http://www.environment.ru 14) http://www.ecolog-e.ru 15) http://www.viron.com 16) http://www.ecolog.com 17) http://www.uznature.uz-O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish qo'mitasining veb sayti.</p>
7.	Fanning o'quv dasturi Namangan muhandislik - qurilish instituti Kengashining "30" O'k 2024 yildagi № 1 - sonli bayoni bilan tasdiqlangan.
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: S.Atamirzayeva – NamMQI "Mehnat muhofazasi va ekologiya" kafedrası katta o'qituvchisi.
9.	Taqrizchilar: Z.To'rayev – NamMQI Kimyoviy texnologiya kafedrası dosenti, texnika fanlari doktori. A.Botirov – NamMQI "Mashinasozlik texnologiyasi" kafedrası dosenti.